

Referents orals de la Guerra de Successió a Canet de Mar

1709-1714

Xavier Mas Gibert
Centre d'Estudis Canetencs

Oral testimonies of the War of the Spanish Succession in Canet de Mar 1709-1714

L'autor pretén fer un resum sobre les vicissituds i els fets d'armes de la guerra de Successió 1709/1714 que li han pervingut de les fonts orals de la seva família materna i d'altres persones destacades de Canet, Arenys i Sant Pol de Mar.

Paraules clau: Jaume Rodríguez Suriñach, Josep Ma. Pons Guri, Ramon de Capmany i de Montaner, Canet de Mar/1709/1714; Arenys de Mar/1709/1714, Sant Pol de Mar 1709/1714, Ermengol Amill, Baronia de Montpalau, Cançó del Litoral, Forn d'en Sando.

The author seeks to provide a summary of the events and armed conflicts of the War of the Spanish Succession (1709-1714) from oral sources of his maternal family and other notable people from Canet, Arenys and Sant Pol de Mar.

Key words: Jaume Rodríguez Suriñach, Josep Maria Pons Guri, Ramon de Capmany i de Montaner, Canet de Mar 1709-1714; Arenys de Mar 1709-1714, Sant Pol de Mar 1709-1714, Ermengol Amill, Barony of Montpalau, Cançó del Litoral (Song of the Coast), Sando's Bakery.

Dels de casa

A part de les anècdotes de la caiguda del meteorit i la petita i prematura dissort de la tia Paula que em varen arribar a través de la família estricta, vaig sentir parlar de reminiscències de la guerra de Successió en el nostre entorn a Jaume Rodríguez Surinyach, a qui a Canet tothom coneixia com en Jaume de Sant Pol i que en el seu temps, va ser l'historiador i animador cultural del seu poble com també al jurista, historiador i arxiver Josep M. Pons i Guri d'Arenys de Mar. Amb Pons érem entre parents; Miquel Guri, un germà de la seva mare era casat amb Ramona Gibert Arruga, una tia de la meva mare. Com que [la meva mare] era orfe de pare i mare de criatura, de jove havia viscut moltes temporades a can Guri, o sigui a casa d'aquesta tia seva que també ho era de Josep M. Pons. A més a més, també eren veïns, de manera que tant l'historiador com la seva germana s'havien tractat sempre com si fossin parents amb la meva mare. A l'època de la meva

infantesa, no fallava mai, el dia de Sant Esteve a la tarda anàvem a Arenys amb la tartana, primer a Can Guri i després a can Pons i Guri que era tres o quatre portes més amunt de la Riera del Bisbe Pol, si no m'erro. El motiu o l'excusa era veure el pessebre de guix que cada any el savi feia al seu despatx i, tot i que mai el tenia acabat, a mi em semblaven absolutament genials. Josep M. Pons era un home d'una enorme capacitat de treball que no parava mai, però tenia un ordre de prioritats que no era pas l'econòmic. Va néixer ric i, a més a més, era un advocat brillant i competent però, després de treballar incansablement fins al darrer dia de la seva llarga vida (va morir als 96 anys) va morir pobre. El seu primer objectiu vital no era ni el bufet d'advocat ni el patrimoni familiar, sinó els seus estudis d'història del dret català i, sobretot, de la història de Catalunya centrada molt especialment a l'entorn d'Arenys, per al qual sentia un interès i un amor fervent. Parlant d'Arenys semblava un xovinista, però després resultava que tot el que deia i escrivia sempre estava perfectament documentat. Tal i com

ens va recordar en la glosa que va fer en el seu enterrament Mn. Martí Amagat, Josep M. Pons i Guri era un autèntic pou de ciència que semblava inesgotable. També ens semblava que no s'havia de morir mai, però quan li va arribar l'hora, els qui érem usuaris o beneficiaris del seu saber, ens dèiem els uns als altres consternats: «I ara com ho farem sense ell?». Si alguna cosa havia estat tractada pel pare Pons (li dèiem així per distingir-lo dels seus 4 fills), no calia insistir-hi més perquè sempre era concloent i definitiu. Almenys això era el que em passava a mi i no crec que ningú sigui capaç d'omplir el buit que ens va deixar. Com a historiador del dret català no sé si hi ha algú que actualment se li pugui equiparar i, del que sí que estic absolutament segur, és que difícilment tornarà a haver-hi algú que arribi al grau d'exhaustivitat, profunditat i coneixement del que Josep M. Pons sabia sobre la Baronia de Montpalau. Pons rebutjava frontalment això que ara alguns anomenen l'Alt Maresme i creia que l'espai comarcal gironí arribava allà on arriba el seu bisbat, o sigui fins a la riera de Caldes d'Estrac. Deia que era o formava part de la Selva Marítima. Molta gent s'ho prenien com un excés del seu patriotisme local, gent indocumentada, naturalment...

Doncs bé, Josep M. Pons i Guri, que tan generosament em va dedicar estones i estones parlant sobre el nostre entorn, també va ser el primer a qui vaig escoltar quelcom que tenia a veure amb la guerra de Successió aquí al nostre espai, era *La cançó del pilot o del capità* o la *Cançó del Litoral* sobre la qual, fins i tot, en va fer un estudi molt interessant. Es tracta d'un poema essencialment popular en el qual un pilot anònim (de Mataró) navegant de ponent a llevant del litoral català, al decurs de la navegació del vaixell i a mesura que li van compareixent les diverses poblacions costaneres, formula definicions sobre el caràcter de cadascuna en rima més o menys aforística. Dels pobles del

nostre rodal més immediat diu: *A Caldes ne són nansers [nancers] / I a Arenys s'emporten la palma / a Canet son figaters / I a Sant Pol són gent de manta...* Que a Caldes d'Estrac siguin nocers deu ser un error tipogràfic, que en realitat volia dir que eren nansers, atès que el fons marítim rocós d'aquest poble obligava a utilitzar les nanses per a pescar-hi. Això, no solament era així, sinó que les famílies de pescadors originàries de Caldes que durant els segles XVIII i XIX es van establir a Canet, els Masiera i els Tenas, no només eren nansers, sinó que a tots els deien de Can Caldes de motiu. En el cas d'Arenys, això de «s'emporten la palma» sembla una al·lusió irònica al temperament ufanós i fatxender de la seva sociologia dominant. De Canet diu que són *figaters* i no es refereix pas a que els nostres avantpassats fossin més addictes al sexe que els altres pobles de marina, sinó que això té un altre origen. Fins al Concili Vaticà II, a Canet, era costum que al pas de les processons de Setmana Santa, els nois joves tiessin caramels a les noies que ja s'hi esperaven des de les entrades i portals (les més desitjades eren les més apedregades). Doncs bé, el Dr. Marià Serra va deixar escrit el moment en el que, l'adrogar Josep Torrus i Torrus, va introduir els caramels en substitució de les figues seques que s'havien tirat tota la vida i que, tot sigui dit de passada, possiblement provenia de les antigues festivitats de la Fordicidia romanes. Ara també sabem, gràcies a les troballes del Centre d'Estudis Canetencs, que en els primers segles de poblament de la Vall, a la subvall de can Figuerola, hi havia una gran plantació intensiva de figueres que òbviament devien ser per assecar i guardar. (És possible que el nom del mas Figuerola, encara existent, devia provenir d'aquesta activitat intensiva preindustrial). Doncs bé, el que ve a continuació i que diu: «I a Sant Pol són gent de manta», sembla ser que és al·lusiu a la guerra de Successió. Aquesta interpretació la dec a l'estimat

Fragment d'un gravat de 1697 on es pot veure els pobles del Maresme poc abans de la Guerra de Successió (Arxiu ICC)

Jaume Rodríguez Surinyach, més conegut a Canet per en Jaume de Sant Pol.

En Jaume, que tenia un interès multicultural i sobretot pel passat històric del seu poble, havia escrit gran nombre de papers que després va aplegar en diversos llibres. Doncs bé, jo encara devia ser adolescent quan vaig preguntar-li si sabia de què venia allò de: «Sant Pol la manta quina hora és?» que abans els deien als de Sant Pol per fer-los empipar. En Jaume em va dir que allò del rellotge de sol amb teulada era absolutament llegendari. Però, la part referida «a la manta» era ben real i deguda a un fet històric, la guerra de Successió. En aquest conflicte, els de Sant Pol eren partidaris de la Terra; els borbònics van ocupar i reocupar el poble dues vegades i al final el van cremar. Segons en Jaume, quan la inseguretat es va fer insostenible, els vells amb les dones i les criatures, se'n van anar amb les barques a refugiar-se a Menorca, que estava sota el domini anglès. Després de la guerra, quan finalment van poder tornar, es trobaren les cases cremades, i per aixoplugar-se i fer barraca, posaven les mantes a mode de tendal de barca a barca (S'entén que les barques eren tretes a la platja). Els borbònics de la rodalia (altres diuen que eren els de Mataró) anaven a escarnir-los i els cridaven «Sant Pol la manta» ó «A Sant Pol els de manta!» en una mena de burla recordatori.

I tornant a la *Cançó del Litoral o del Capità*, com que tothom feia adaptacions i modificacions d'aquestes cançons, versions que diríem ara, sobre els de Sant Pol n'hi havia una de més explícita que deia: «A Sant Pol/ son ardits i valents / i per 'xò son gent de manta». O sigui que, al segle XVIII, època de la *Cançó del Litoral*, tothom sabia que els de Sant Pol havien acabat vivint a la platja entre les barques i sota les mantes.

I en això sí que no us sabia dir si era un excés del patriotisme local dels propis santpolencs o del «patró de Mataró», que segons deia Josep M. Pons, ensenyava aquí la poteta catalanista...

El forn d'en Sandro i els defensors canetencs de 1714

La persona a qui vaig sentir associar el forn d'en Sandro amb la defensa de la terra per part dels voluntaris canetencs durant la guerra de Successió, va ser el pintor, gravador i bibliòfil Ramon de Capmany i de Montaner (*Canet de Mar, 1899 +Barcelona, 1992). Ho transcriuré tal com ho tinc anotat al meu dietari d'aquell temps (Converses amb Ramon de Capmany i de Montaner, la corresponent visita que en companyia de la bibliotecària Flora Bessa i del canetenc Joan Roca Campins, àlies *Pinya* el 4/2/1971). En un dels moments de l'entrevista jo vaig demanar a Ramon de Capmany el que segueix:

- El que volíem preguntar-li és allò que vostè va explicar a la senyoreta Flora sobre el desembarcament anglès a les Roques de la Catel.

Ramon de Capmany, contestà:

-Ah, sí, tot això ho tinc amb llibres, però noi, ara amb això de pintar la casa està tot desordenat. No sé a on ho tinc. Això ho trobaràs a «Sitio y Bloqueo de la Ciudad de Barcelona», d'un tal Mn. Bruguera, que el trobaràs a la Biblioteca Central, editat vers 1850, bé, no ho sé, no m'ho facis precisar, jutjo simplement per la presència tipogràfica. Doncs segons aquell llibre, a Barcelona, en el setge de 1714, juguen amb dues esperances: amb l'ajut d'Anglaterra i amb la insurrecció del Principat. Dues esperances bèsties. Els catalans fem coses molt estranyes. Allò del seny i la rauxa, és literalment cert.

Per cert que els de Canet després de la mobilització general per anar a defensar Barcelona es van concentrar a la Casa Forta, o sigui, a Santa Florentina. Fins a la guerra civil hi havia la llista que es va fer amb el nom de tots, però els de la FAI [1936] varen cremar l'arxiu i ara ja no podem ni saber els noms. Durant el setge, cada poble havia de mantenir els seus i els partidaris de la Terra de Canet un cop cada setmana o cada quinze dies feien pa al forn d'en Sandro, allà darrera el castell de Santa Florentina. Quan no hi havia lluna passava una barca de mitjana a recollir el que els pobles podien donar per als seus. Aquesta barca, havia de burlar el bloqueig per entrar a Barcelona, era pintada de negra la vela i tot, segons sembla no va fallar mai. El punt d'embarcament pels de Canet, els d'Arenys de Mar i de Munt era la platja del Cabaió.

El meteorit que va caure per Nadal

Una de les històries orals del mas Xaró de la meua família materna feia referència a un dia de Nadal que, un dels hereus va ensellar el cavall per anar a fer un tomb amb el seu fill de pocs anys encavallat a la sella davant seu. Quan van ser a la sortida del poble, allà on actualment hi ha la descàrrega dels vagons de la RENFE, va caure un meteorit al mar, pràcticament arran de terra, a tomba onada, i va causar un estrèpit tan espectacular que, el cavall els va fer caure a tots dos i va sortir desbocat.

El soroll que va acompanyar el fenomen va ser de tal magnitud que, a l'església de Canet, van interrompre la missa, tot i que ja s'havia iniciat el «cannon» (hi havia el dicteri segons el qual, un cop iniciada aquesta part, l'ofici no es podia aturar sota cap mena de pretext). Ergo, el soroll devia ser d'unes magnituds inoïdes.

Pel que fa als meus avantpassats, no va passar-los res de la caiguda, però el cavall desbocat el van haver d'anar a cercar a cinc o sis quilòmetres, en una casa de la partida del Penegal a Arenys de Munt. La violència de l'impacte li va produir tal espant que no es va aturar fins que no va estar totalment esgotat.

Avui lleigeixo al butlletí «Fonts» del Centre d'Estudis Argentonins» de l'abril de 2014, un article de Josep M. Roqué Margenat que diu: *El dia de Nadal de l'any*

Arribada de la futura Arxiduquesa Elisabeth Cristina de Brunsvi-Wolfenbüttel a Mataró, el 25 de juliol de 1708

1704 s'observà, fins més enllà de la Serralada, la caiguda espectacular d'un meteorit, anunciant evidentment grans calamitats, conseqüència de la participació, en un o altre bàndol, en la Guerra de Successió (1702-1714). Queda, per tant, constatat que el sistema de transmissió oral d'aquesta notícia ha perdurat al llarg de 310 anys. No està pas malament.

La tia Paula

Quan la meva besàvia Carme Arruga Corominas (Vilassar de Dalt 1847 + Canet de Mar 1948), a qui vaig conèixer perfectament perquè va viure 101 anys, va entrar per jove al mas Xaró, no solament era viu el seu sogre Josep Gibert Andreu (Canet de Mar 28/5/1813-10/3/1882), sinó el pare d'aquest, Anton Gibert Baró, (Canet de Mar 1/6/1787-10/1/1876). A aquest, la besàvia sempre l'anomenà l'avi perquè Anton Gibert i Baró n'era del seu home; l'avi era un personatge amb molt de món, de molt recorregut i molt bon explicador. Doncs bé, quan el multiavi Anton Gibert Baró era una criatura, encara vivia una bestia seva molt vella a qui sempre l'anomenava la tia Paula. Aquesta dona vivia en una casa de la Riera Gavarra, a prop de la casa pairal, o sigui del Mas Xaró, i com que no tenia altra família es passava la vida al mas amb ells.

La tia Paula es queixava que no havia tingut infantesa ni joventut per la maleïda guerra (de Successió). Per tal de prevenir un col·lapse de població, havien dit que els casats que tinguessin fills no anirien a la guerra. Així que la tia Paula va tenir la regla, van casar-la amb un cosí i al cap de nou mesos ja era mare. Però, com que ella encara era una criatura, només tenia la dèria d'anar a jugar a la Riera amb les altres nenes de la seva edat.

Distreta amb els jocs perdia la noció del temps i no es recordava d'anar a donar el pit a la criatura, fins que li rajaven els pits i les altres nenes l'avisaven:

- Corre, corre, Paula, que el nen deu fer estona que plora de gana... I ella remugava enfurismada.

- Quina murga, ja li toca mamar altra vegada! L'hagués tingut la mare aquesta criatura i no jo que no puc ni jugar amb vosaltres...

Després va resultar que el sacrifici no va servir de res perquè, com que la guerra la perdien els de la Terra, van decretar la mobilització general i el seu home va haver d'anar igualment a la guerra. No solament va haver de marxar sinó que, després de la desfeta, la tia Paula va estar una colla d'anys sense saber si era viu o mort. De manera que la tia Paula va esdevenir una dona que no era ni soltera, ni casada, ni vídua i per això no podia tornar-se a casar havent de pujar el fill ella sola fent de puntaire. Quan aquest nen que se li va fer alt i fort com gairebé un home, un dia va sorprendre un perdulari brut espellifat i pelut que empenyia la porta per entrar a casa seva. Ell el va aturar avisant a la seva mare que un lladre els volia entrar a robar... I va resultar que aquest desconegut era el seu pare... La tia Paula deia que almenys va estar deu o dotze anys fora perquè els borbònics mataven sistemàticament a tots els soldats enemics que havien sobreviscut a la desfeta; a la majoria ja els estava bé perquè no tenien cap més remei que robar i fer mal per viure.

I de fet, si el seu home va tornar va ser perquè la colla d'exsoldats vençuts amb els que anava van donar-li un juli i de poc no el maten. Aquests fugitius, a qui tothom els coneixia per «emboscats», tenien per única llei que tot el que trobaven o robaven s'havia de repartir entre tots. Però l'home de la tia Paula, un dia que encara estava més mort de fam que de costum, va trobar a la barraca d'una vinya

un sarró de cigrons, se'ls va coure d'amagat i se'ls va menjar tots ell sol. Els altres ho van saber i després d'apallissar-lo brutalment van fer-lo fora. Només així es va decidir a tornar a casa seva i em sembla que al cap de poc va morir. La tia Paula va quedar sola perquè el fill no es va voler quedar amb

ella, se'n va anar a Amèrica i no va tornar mai més. (En aquesta contalla he tractat de fer una redacció semblant a la manera de narrar de quan jo, de petit, la sentia explicar a les meves bes-ties)

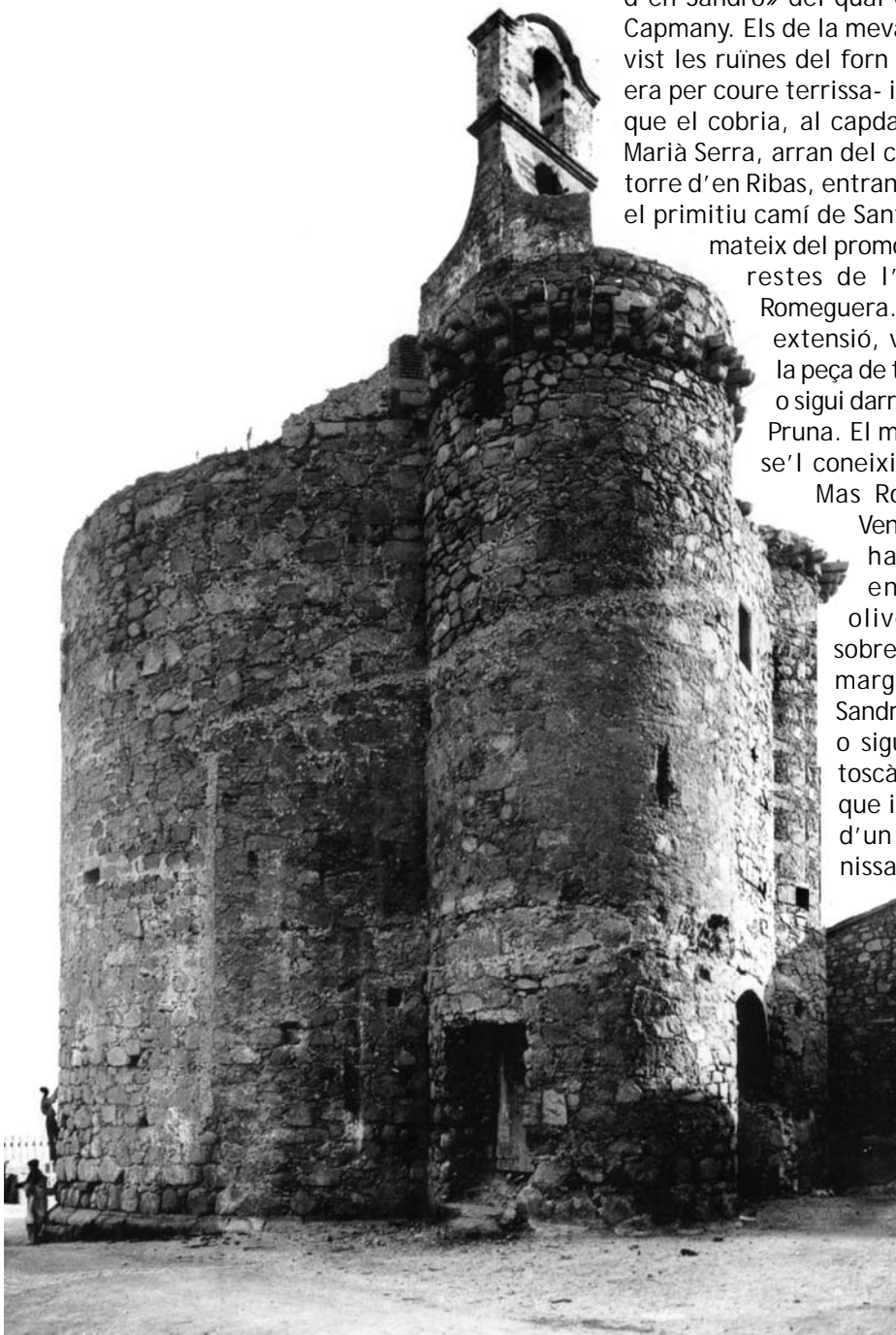
Segons el Dr. Marià Serra Font, *Canet va ser un dels pobles que més va destacar-se en la lluita contra els borbònics i des de la Torre de Mar, va plantar cara a les tropes castellanques i franceses quan els*

seus escamots s'acostaven a la mar i la fortalesa inexpugnable guardava els pits dels besavis, aixafant-se les bales en els seus murs de pedra viva, que l'escrostonaven però no la foradaven. Així s'esdevingué, entre d'altres, l'any 1713, quan un estol de voluntaris catalans, fugint encaçats des d'Arbúcies, on s'havia lliurat un combat dissortat per la nostra causa i no trobant altre refugi que el de la torre de Canet que va obrir-los les portes, i hi van trobar la salvació. L'exèrcit espanyol va trotejar i canonejar la Torre, però fou endebades, perquè la Torre no va cedir i van haver d'abandonar el setge. Vegeu El Sot de l'Aubó, núm. 21, setembre 2007 pàg. 46 i núm. 22, desembre 2007 p.8.

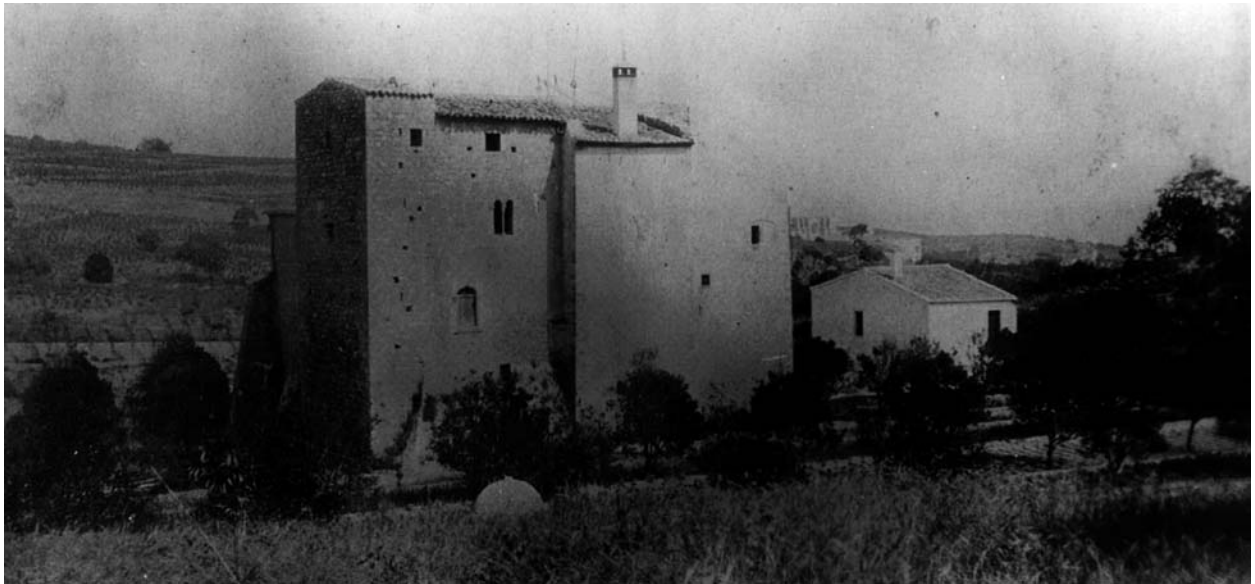
A *La Costa de Llevant*, (9 d'abril de 1911), el Dr. Marià Serra i Font també fa esment del topònim «Forn d'en Sandro» del qual ens havia parlat Ramon de Capmany. Els de la meua generació encara havíem vist les ruïnes del forn d'en Sandro -possiblement era per coure terrissa- i es mantenia la construcció que el cobria, al capdamunt de l'actual Riera Dr. Marià Serra, arran del camí que actualment va a la torre d'en Ribas, entrant a mà esquerra. Aquest era el primitiu camí de Sant Iscle i per tant, és davant

mateix del promontori on s'han localitzat les restes de l'ermita de Sant Pere de Romeguera. El Forn d'en Sandro, per extensió, va passar a denominar tota la peça de terra que hi ha a continuació, o sigui darrera la propietat de la família Pruna. El mas dels Pruna anteriorment se'l coneixia com a Can Batlle, abans Mas Roldós i originalment Mas Vendrell. En aquest indret devia haver-hi un oliver perquè encara avui hi ha alguna olivera i ullastres indoctes, sobretot a la part posterior del marge de la riera. Òbviament Sandro és l'apòcope d'Alexandro, o sigui, d'Alexandre en italià o toscà per ser més exactes. Diem que inicialment es devia tractar d'un forn de terrissa perquè la nissaga canetenca dels Goday,

terrissaires almenys durant tres segles, van tenir en aquest indret les primeres instal·lacions de la seva activitat, o sigui, les basses fangueres, els asseca-dors i el forn. Els terrissers, quan acabaven el fang bo d'un lloc en cercaven un altre, si fa no fa igual que els picapedrers amb l'extracció de pedra. A mitjans del segle XIX però, els Goday ja

La Torre de Mar de Canet (Arxiu CEC)

Els voluntaris de Canet es van aplegar a Casa Forta de Canet per anar a defensar Barcelona (Arxiu CEC)

treballaven davant mateix de la casa i l'horta que encara porta el seu nom. A finals del segle XIX es convertiria en l'horta dels Missio-ners del Sagrat Cor de Jesús, urbanitzada re-centment. No es pot descartar tampoc que tinguessin més d'un lloc de treball perquè, durant el contagi de 1650/1654, les cases i finques dels environs de l'actual Santuari de la Misericòrdia, van ser confiscades pel comú per posar-hi la morberia o misericòrdia, on s'atenia als infectats per l'epidèmia. En una de les anotacions que consten als llibres del comú, es referencia que la roba dels infectats era cremada «al Forn» i de la manera que ho diu, en singular, fa pensar que era en aquelles immediacions.

A manera de resum

De totes les reminiscències que acabem d'anotar podem resumir que, en la zona del nostre litoral va haver-hi una certa intensitat bèl·lica degut a la presència constant de vaixells de guerra, amb algun desembarcament a les roques de la Catel de Canet, al qual ens feia esment Ramon de Capmany i a l'arribada ja coneguda del coronel Ermengol Amill i la companyia de Sant Ramon de fusellers de muntanya (miquelets voluntaris). Que a Sant Pol no hi havia traidors borbònics era una cosa que més o menys va arribar fins als nostres dies, en canvi, tot feia pensar que a Canet no havia estat igual, tant era així que, després del conflicte, Felip V li va concedir el títol de «*Muy leal Villa de Canet de Mar*». Però, com hem vist, el doctor Serra afirma que la majoria de canetencs eren gent de la Terra, o sigui, austriacistes dels més actius i que, si els voluntaris de Canet abans d'anar a defensar Barcelona van aplegar-se a la casa forta de Canet (Santa Florentina) i no a la Torre de Mar, va ser perquè en aquell moment estava ocupada per tropes borbòniques. També ens va provenir pel mateix Dr. Serra que, almenys en una oportunitat, la Torre de Mar va servir de defensa als de la Terra, tal i com resta anteriorment explicat.

A l'Arxiu Municipal de Canet, hi ha una acta del Consell Municipal del 26 de febrer de 1714, en la qual fa constar que *el Consell i jurats de s'han reunit a la torre com era costum, sinó a «la sala de Joan Pau Veya y Medir, jurat en ordre segon de la vila, per estar la Torre [de Mar] ocupada de una guarnició que hi a del Rey nostre Senyor Philip V que Déu guardi»*. D'aquesta acta se'n poden deduir almenys dues coses. Primera, que efectivament almenys pel febrer de 1714, la Torre de Mar estava ocupada per tropes borbòniques i que, si més no sobre el paper, els del Consell o eren borbònics o arribistes que s'hi feien passar. Ambdós fets concorden amb allò que per transmissió oral va arribar fins a Ramon de Capmany, que va ser qui ens ho va explicar.

Altrament, el nombre de baixes que figuren al llibre d'òbits de Canet, fa palès que va haver-hi enfrontaments d'una certa intensitat i no només arran del desembarcament al Cavaió del coronel Ermengol Amill que, després de fer fora els borbònics de Sant Pol i ocupar-lo militarment, va entrar en combat a Sant Iscle, assetjat per l'enemic, i va derrotar-lo a Sant Vicenç de Llavaneres [Montalt actual].

La histografia aclareix també que Sant Pol va ser ocupat, alliberat per Amill i la seva tropa, i novament reocupat pels borbònics els quals, efectivament, aleshores varen cremar-lo. I, pel que fa a la repressió, la història oral de la meua família materna sobre el marit de la tia Paula, que es va passar una colla d'anys emboscat, tenim documentades execucions d'exvoluntaris a la Murtra i a Calella al cap de 10 anys d'haver finalitzat el conflicte.

Per acabar diré que, amb motiu del 300 aniversari s'ha fet un gran esforç per estudiar les hostilitats i potser el que ara tocaria seria investigar la repressió. Encara avui, mentre escrivia aquesta petita ressenya, he sentit com un destacat polític del PP assegurava des de Madrid per TV que el 1714 era un invent dels catalans.